

СТАНОВИЩЕ

относно дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”,
Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално
направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа и възрастова психология

Автор на дисертационния труд: **Кристина Костадинова Стоянова**

Тема на дисертационния труд: **„Бърнаут, емоционална интелигентност и
копинг стратегии при учители“**

Получени материали: дисертация, списък с публикации, творческа автобиография

1. Лични данни за докторанта

Кристина Костадинова Стоянова е родена на 13.12.1983 година в град Хасково. Завършила е бакалавърска степен по психология в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград през 2006 година. Шест години по-късно завършва и магистърска програма „Училищна психология“. От 30.06.2016 година е редовен докторант към катедра „Психология“. По програма Еразъм+ през месеците: септември-декември 2018 година е на обучение в Университета в гр. Уелва – Испания, провинция Андалусия. Успешно е приключила тренинг обучение по нервно-лингвистично програмиране (НЛП) и тренинг за комуникативни умения, а през 2019 година и обучение в Института за изследване на населението и човека при БАН, сектор „Психология“ за работа с MBTI - българска адаптация на концепцията за психологичните типове на К. Юнг. От участието си в V годишна конференция на Европейското общество за здравно обслужване на лица (ESPCN5) в Западен Лондон (06.-07.12.2018 г.) Обединено кралство, е наградена за млад изследовател за 2018 година.

2. Структура на представената дисертация.

Представената дисертационна разработка, подлежаща на обсъждане е в обем от 254 страници включващи стандартна структура от увод, три глави, обобщения, заключения, препоръки за практиката и приносни моменти. Получените резултати са онагледени с 33 таблици и 9 фигури. В списъка с литературните източници са включени 220 автора. Прави впечатление палитрата от езици на авторите – 148 заглавия на английски език, 57 на български, 8 на руски, 2 на испански, 2 на немски и 1 на полски език. Те доказват многостранната теоретична информираност на докторантката по изследваните психични феномени.

Теоретичната първа глава включва обосноваване и научна интерпретация на понятията, обекти на разглеждане, за целите на дисертационната работа. Бърнаута или

синдрома на професионалното изпепеляване се разгръща като състояние на физиологично, емоционално и умствено изчерпване, наблюдаващо се със силна изразеност при служители в областите на здравеопазването, образованието и социалните грижи. Тяхната професионална дейност често е придружавана от емоции като гняв, възмущение, страх, отчаяние. Мисля, че правилно докторантката свързва емоционалното състояние с напрегнатата, отговорна и неустойчива работа на учителите. Сравнението със ситуацията в другите страни е доказателство, че проблемът е лишен от национални и културни влияния. Още повече, че учителят „прегаря“ не само поради естеството на работата, но и поради желанието си да бъде успешен, да се развива и самоусъвършенства. Връзката личност-бърнаут е представена чрез моделите на Карл Юнг, Ханс Айзенк и К. Клонинджър, които най-близко се доближават до идеите на докторантката за разкриване значимостта на личностния капацитет за развитие на бърнаута. В продължение на това, емоционалната интелигентност се добавя като съществен елемент, не за преживяване, а за оценяване на собственото емоционално състояние. Класическите идеи на П. Саловей и Дж. Майер, базирани на личностните способности, докторантката умело надгражда с разбиранията на множество автори, доказващи, че емоционалната интелигентност е личностен ресурс с устойчивост към бърнаута. Към тези идеи е допълнено и разбирането на Монсеф Гутуни за приемането на емоционалната интелигентност като реално познание и структура на идентичността на човека. Връзката емоционална интелигентност – бърнаут, успешно докторантката синхронизира с теорията за запазване на ресурсите на S.E. Hobfoll (1989), според която хората се стремят да получат, поддържат и защитават свои ресурси, а емоционалното изтощение идва от загубата на тези ресурси или от невъзможността да бъдат попълнени след значима инвестиция. Учителите влагат голяма доза усилия в работата си и затова и не винаги са успешни в справянето си с отрицателни емоционални ситуации. Използването на конструктивни стратегии е логично да притъпява проявата на бърнаут синдрома, за разлика от позицията при която деструктивността е доминираща. Добавянето на конструкта „копинг-стратегии“ плавно допълва „картината на бърнаута“ като методология и нишка в изследователските търсения на докторантката. Мисля, че теоретичното аргументиране на връзката между бърнаута и салутогенното функциониране с измерване на чувството за съгласуваност, смелост и научена находчивост е положителен принос в богатия и целенасочен теоретичен анализ.

3. Актуалност на разработения, в дисертацията, научен проблем

Съвременният учител е поставен пред разрешаването на различни предизвикателства – лични, професионални, семейни, организационни, училищни и др. Погледът на докторантката, насочен към проучване на връзката между емоционална интелигентност и стратегиите на справяне със стреса в контекста на бърнаута е интересно изследователско хрумване. Адекватно е методологичното решение за включеност на четири психологични конструкта – бърнаут, социална среда (професионалната среда на учители), копинг стратегии и емоционална интелигентност. Връзката между тях показва как учителят в реални условия се справя с част от предизвикателствата, поставени пред него или поставящи се от самия него. До голяма степен справянето с тях определя неговото усещане за субективна ефективност в образователната среда.

4. Съответствие на избраната методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд

В глава втора и глава трета докторантката Кристина Костадинова Стоянова реално показва умението си да планира, организира и реализира психологично изследване. Като научен ръководител си позволявам да отбележа с каква отговорност, ентусиазъм и търпение се реализира замисленото изследване. Идеята да не се изследва извадка само от един град е показателна за научната отговорност на автора. Фактът, че повечето от изследваните лица са жени, показва не толкова феминистичната същност на преподавателската професия, колкото социалната нагласа на педагозите – жени, да са съпричастни в едно подобно изследване. Задачите (организационни и изследователски) са съставени логически издържано. Повдигнатите хипотези са добре структурирани, като могат да имат уточняващ характер с едно две изречения. Използваните психологични въпросници са напълно отговарящи на търсените зависимости и отношения между променливите в тях и включват: 1. Въпросник за оценка на бърнаут на Кристина Маслах (Christina Maslach); 2. Тест за емоционална интелигентност на Шут и съавт. (Schutte et al., 1998); 3. Метод за оценка на социалната среда на А. Величков и М. Радославова; 4. Въпросник за копинг-стратегии на Ричард Лазарус. Многоаспектни са и статистическите методи за обработка на получените резултати: Дескриптивна статистика за предварителен анализ на първичната информация; Анализ на вътрешната съгласуваност на скалите (Cronbach's Alpha); Корелационен анализ по Пийърсън за анализ на взаимозависимостите между изследваните характеристики; Еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA) за установяване статистически значими различия между средните стойности (суровия бал) по скалите или общия бал между повече от две независими извадки; Непараметричен дисперсионен анализ (Kruskal-Wallis test) за

установяване статистически значими различия между повече от две независими извадки; Т-тест (Independent samples t-test) за две независими извадки за установяване статистически значими различия между средните стойности (суровия бал) по скалите/общия бал между две независими извадки; Ман-Уитни тест (Mann-Whitney Test) – за установяване статистически значими различия между две независими извадки; Линеен регресионен анализ за установяване влиянието на някои от изследваните характеристики. Получени са интересни за практиката изводи:

1. Потвърдена е връзката между емоционалната интелигентност и бърнаута, както и нейната предиктивна сила по отношение на работоспособността. Негативната зависимост е в посока на устойчивост към изпепеляване.

2. Потвърдена е зависимостта и влиянието на общата емоционална интелигентност и мотивацията за преодоляването от учителите на трудности и оптимизъм в предпочитането на конструктивни копинг стратегии-позитивна преоценка и планиране решението на проблема.

3. Потвърдена е връзката между негативните измерения на бърнаут синдрома (емоционално изтощение и дехуманизация) с деструктивното справяне като копинг стратегия. Работоспособността се свързва с конструктивната копинг стратегия, свързана с планирането и решаването на проблема.

4. Емоционалната интелигентност слабо е свързана с оценката на средата. Изчерпването е свързано с измеренията на професионалната среда: противоречивост, престижност, изолираност, натоварване.

5. Копинг поведението на учителите, макар и в ниска степен е свързано с оценката на професионалната среда, прилагат се стратегии за справяне в нормираните граници.

Предложените анализи на резултатите са изчерпателни и аналитични. Представянето им показва уменията на докторантката не само да обработва данни, но и да ги представя научно обосновано, доказателствено и изчерпателно. Обобщеното им представяне чрез сравнение с данни на други автори затвърждават доброто впечатление от цялостната работа.

5. Научно-приложни приноси на дисертационния труд

От гледна точка на предложеното съдържание на дисертацията смятам, че така съставените приноси моменти изцяло синхронизират с него. Значим принос е разглеждането на бърнаута чрез изследване на емоционалната интелигентност през призмата на салутогенната перспектива. Приемам и останалите научно-приложни приноси:

1. Доказана е връзката и прогностичността на емоционалната интелигентност и отделни нейни компоненти по отношение на бърнаут, и влиянието ѝ като фактор на резистентност

към професионално изгаряне при учители. 2. Потвърдена е предиктивната сила на емоционалната интелигентност в предпочитанието към конструктивни копинги на учителите. 3. Обосновано е разглеждането на емоционалната интелигентност като салутогенетичен фактор/конструкт през слабо проучен и модерен изследователски ъгъл – като компонент на салутогенното функциониране или негентропиен фактор. 4. Апробиран и адаптиран е метод за оценка на професионалната среда на учителите. 5. Апробиран и адаптиран е метод за копинг стратегии за учители.

6. Мнения, препоръки и бележки.

Предвид изискването за съдържателен баланс между основните глави на изложението, при научни разработки от теоретико-емпиричен характер, с основание отбелязвам, че в структурно, езиково и техническо отношение цялата дисертация отговаря на изискванията за разработки от подобен род. Не се установява и наличие на плагиатство.

Заключение:

В резултат от цялостния ми прочит на дисертационния труд на Кристина Костадинова Стоянова на тема: „Бърнаут, емоционална интелигентност и копинг стратегии при учители“ на основата на изведените, в настоящата рецензия, мнения и съображения, давам своята положителна оценка за разработката и предлагам на членовете на научното жури да присъди на авторката и научната и образователна степен „доктор“ в Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа и възрастова психология.

25.04.2020 г.

Благоевград

Член на научно жури:

/доц. д-р Р.Манчева/